

פעילות החטיבה למדעי הרוח

3

3 פעילות החטיבה למדעי הרוח

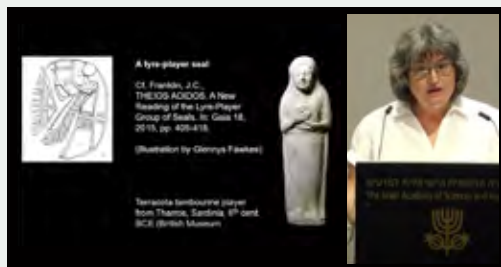
בחטיבה למדעי הרוח 64 חברים מתחומים שונים במדעי הרוח והחברה: אנתרופולוגיה, ארכאולוגיה, בלשנות, דתות, היסטוריה, היסטוריה של עם ישראל, הלשון העברית, המזרח הקדום, לימודים קלאסיים, כלכלה, מדע המדינה, מזרח אסיה, מחשבת ישראל, מקרא, משפטים, סטטיסטיקה, ספרות, פילוסופיה ופסיכולוגיה. בראש החטיבה למדעי הרוח עומד פרופ' סרג'יו הרט. פעילות החטיבה כוללת תמיכה במפעלי מחקר, סימפוזיונים בין-לאומיים, ימי עיון והרצאות ובחינתם של נושאים שונים הנוגעים לתחומי מדעי הרוח והחברה. כמו כן מקדמת החטיבה פעילויות שונות ביוזמת חברה.

פרופ' סרג'יו הרט
יו"ר החטיבה

בחטיבה פועלת גם [הקרן לקידום מדעי הרוח והחברה](#). פעילותה של הקרן נחלקת לשלושה מסלולים תחרותיים: כינוסים, ביקורי עמיתים והשתלמויות בחו"ל. בראש ועדת השיפוט של הקרן עומד חבר האקדמיה פרופ' אבנר הולצמן (למידע נוסף ראו להלן בפרק 6 "מלגות ומענקים").

השנה ערכה החטיבה למדעי הרוח כמה כינוסים וימי עיון:

פרופ' אנדריאה רושטיין בכינוס Textualization

בחודש יוני 2021 נערך הכינוס [Textualization](#) מתוך הסדרה הדו-שנתית של כינוסים בין-לאומיים בנושא [Orality and Literacy](#) הנערכים מאז 1994. בכינוס זה, שארגנו האקדמיה והאוניברסיטה העברית בירושלים במשותף, נישאו הרצאות על תהליכי טקסטואליזציה ועל הסמליות שבקשר בין דיבור לכתובה בתרבויות קדומות, דרך בחינת רישומים, גרפיטי, שירה ודרמה יוונית ולטינית, טקסטים דתיים ופילוסופיים, היסטוריוגרפיה, חקיקה ועוד, במגוון כרונולוגי וגאוגרפי רחב. את הכינוס הובילה סגנית נשיא האקדמיה פרופ' מרגלית פינקלברג.

בחודש יוני 2021 נערך כינוס בעקבות פרסום דוח ועדת האקדמיה ל"בחירת איזונים בשעת משבר לאומי". הוועדה, בראשות חבר האקדמיה פרופ' משה הלברטל, הוקמה בעקבות התפרצות מגפת הקורונה, והיא פרסמה את מסקנותיה בחודש מאי 2021. בכינוס הגיבו מומחים מהמוסדות האקדמיים ומהשירות הציבורי על ההצעות השונות שהועלו בדוח. הדיון נסב על ארבע הסוגיות העיקריות שעלו בדוח: המתח שבין ערך החיים לבין הפעילות הכלכלית בשעת חירום, חירום ואמון, הבדלים תרבותיים ופערים כלכליים בשעת חירום וחירום וזכויות הפרט.

בחודש נובמבר 2021 ערכה החטיבה יום עיון לציון [מאה שנה להירצחו של הסופר יוסף חיים ברנר](#), בהובלת חבר האקדמיה פרופ' אבנר הולצמן. ההרצאות הקיפו היבטים מגוונים של הסופר ושל יצירתו: תולדות חייו, יצירתו בסיפורת ובביקורת הספרות, תפיסתו הרליגיוזית, מקומה של היידיש בכתיבתו, זיקותיו אל הספרות הרוסית, מקומו בקרב בני זמנו והשפעתו על הסופרים שבאו אחריו.

חבר האקדמיה פרופ' אבנר הולצמן ביום העיון לציון מאה שנה להירצחו של ברנר

חבר האקדמיה, זוכה פרס נובל פרופ' ישראל אומן, בהרצאתו

בחודש נובמבר 2021 קיימה החטיבה הרצאה מיוחדת שאותה נשא חבר האקדמיה זוכה פרס נובל פרופ' ישראל אומן בנושא "[כלכלה התנהגותית וכלכלה](#)". מההרצאה עלה כי שלא כמקובל לחשוב, אין סתירה בין כלכלה התנהגותית לבין כלכלה קלאסית – שתיהן נכונות והן תומכות זו בזו. נמצא כי בני אדם אינם מנתחים את מצביהם רציונלית אלא פועלים לפי כללי אצבע – ההטיות וההיוריסטיקות של הכלכלה התנהגותית. אלא שכללי אצבע אלה מתווים התנהגויות שהן בדרך כלל רציונליות, ולכן הנחת היסוד של הכלכלה הקלאסית – הרציונליות – מוצדקת, וכמו כן מסקנותיה.

בחודש אוקטובר 2021 נערך כינוס לכבוד חבר האקדמיה [פרופ' עמנואל טוב](#) עם הגיעו לגבורות. הכינוס כלל הרצאות בתחומים שונים של מחקר המקרא.

במהלך השנה ערכה החטיבה אירועים לזכר חבריה שהלכו לעולמם: בחודש ספטמבר 2021 נערך יום עיון לזכרו של חבר האקדמיה [פרופ' יעקב בלידשטיין ז"ל](#) במלאת שנה לפטירתו, בהובלת חברי האקדמיה פרופ' משה אידל, פרופ' משה הלברטל ופרופ' יונתן מאיר; בחודש אוקטובר 2021 נערך ערב עיון לציון שנה לפטירתו של חבר האקדמיה [פרופ' יהושע בלאו ז"ל](#), בהובלת חבר האקדמיה פרופ' אבנר הולצמן; עוד באוקטובר נערך יום עיון לציון יום השנה לפטירתו של חבר האקדמיה [פרופ' זאב שטרנהל ז"ל](#), בהובלת חבר האקדמיה פרופ' אבישי מרגלית; לציון שנה לפטירתה של חברת האקדמיה [פרופ' רות גביון ז"ל](#) ערכו האקדמיה, האוניברסיטה העברית בירושלים ומכון ון ליר בירושלים, בחודש דצמבר 2021, כינוס בין לאומי לזכרה. את הכינוס הובילו ד"ר נטע ברק-קורן, פרופ' יואב דותן ופרופ' אלון הראל מהאוניברסיטה העברית בירושלים, ראש מכון ון ליר פרופ' שי לביא, חבר האקדמיה פרופ' משה הלברטל ולשעבר נשיאת האקדמיה פרופ' נילי כהן; בחודש ינואר, במלאת שנה לפטירתו של חבר האקדמיה [פרופ' רוני אלנבלום ז"ל](#), נערך ערב עיון לזכרו, בהובלת חבר האקדמיה פרופ' ב"ז קדר; בחודש פברואר התקיים ערב עיון לזכרו של [פרופ' אפרים אלימלך אורבך ז"ל](#), לשעבר נשיא האקדמיה, לציון 30 שנה לפטירתו. את האירוע הוביל חבר האקדמיה פרופ' שמחה עמנואל.

3.1 < מפעלים במימון האקדמיה

מפעלי האקדמיה במדעי הרוח עוסקים בתולדות עם ישראל וארץ ישראל ובחקר השירה העברית. מדיניות האקדמיה היא לתמוך רק במפעלים בעלי חשיבות לאומית ובעלי היקף רחב. השנה ניתנת תמיכה למפעל האונומסטיקון של ארץ ישראל ולמפעל לחקר השירה והפיוט בגניזה על שם עזרא פליישר. האקדמיה ממשיכה לעודד את העומדים בראש מפעליה המדעיים לחפש מקורות מימון נוספים.

3.1.1 < האונומסטיקון של ארץ ישראל

אחת משתי-עשרה המפות של אתרים עתיקים הנידונים בפרק 2 של האונומסטיקון. באדיבות רוחמה בונפיל, המכון לארכאולוגיה – האוניברסיטה העברית בירושלים.

מפעל האונומסטיקון (The Onomasticon of Iudaea,) (Palaestina and Arabia in the Greek and Latin Sources) מרכז את כל המובאות המזכירות יישובים, עצמים גאוגרפיים, יחידות מנהליות ואף קבוצות אתניות בארץ ישראל ובסביבתה הקרובה (מחוזות שהשתייכו בעבר ליהודה או לפרובינקיות של פלסטינה וערביה) מאמצע המאה הרביעית לפני הספירה (ערב כיבוש הארץ בידי אלכסנדר הגדול) ועד הכיבוש המוסלמי באמצע המאה השביעית לספירה. בוועדת הליווי של המפעל חברי האקדמיה פרופ' עמנואל טוב ופרופ' מארן ר' ניהוף.

מקורות מאוחרים למאה השביעית נכללו רק אם יש בהם מידע קדום יותר או שהם בבחינת עדות חשובה להמשכיות ההיסטוריה של האתר הנדון. צוות המחקר אסף את החומר הרלוונטי מכל המקורות ביוונית ובלטינית, כולל רשימות מנהליות, כתובות, מטבעות וכדומה, וכן ממקורות בלשונות המזרח, בעיקר סורית, אם אלה תורגמו ממקור יווני שלא השתמר, או אם יש להם זיקה למקורות יווניים או לטיניים דומים.

הערכים מוגשים לקורא על פי סדר האל"ף-ב"ת של שמות האתרים, ובהם מובאות בלטינית וביוונית בליווי תרגום לאנגלית והערות חיוניות להבנת הטקסט. כתובות, מטבעות וטקסטים מאוחרים או בשפות אחרות (בתרגום אנגלי בלבד) מובאים כנספחים. כל ערך מסתיים בדיון גאוגרפי-היסטורי וארכאולוגי ובביבליוגרפיה. עד היום פורסמו הכרך הראשון והשני. לעת הזאת נמשכת העבודה על הכרך השלישי, המוקדש לאות B, כולל כל הטקסטים שמתחילים ב-B, ביבליוגרפיה מודרנית חדשה, תוספות למקורות ותוספות לקיצורים. כרך זה יפורסם בפורמט דיגיטלי בלבד (PDF). כמו כן נמשכת העבודה על כרך 4 (Sacred Places) לקראת פרסומו בפורמט דיגיטלי. בד בבד נשלמת רשימה של כל המובאות שיופיעו גם תחת טופונימים אחרים בכל האותיות עד Z. נוסף על זה נמשך הרישום המסודר של מראי המקום של הכתובות, הושלמו הכנסת הטקסטים והכנסת רוב התרגומים (אלה הקיימים ברשת או בפרסומים) באות C, וכן הושלמו בדיקה ועדכון של הערכים שמתחילים באותיות D ו-E. בימים אלה מוכנסות הכתובות באותיות F עד Z על בסיס מראי המקום. את העבודה מבצעים סופיה אנדריאבה ויונתן שאבי, בניהולה של ד"ר לאה די סגני.

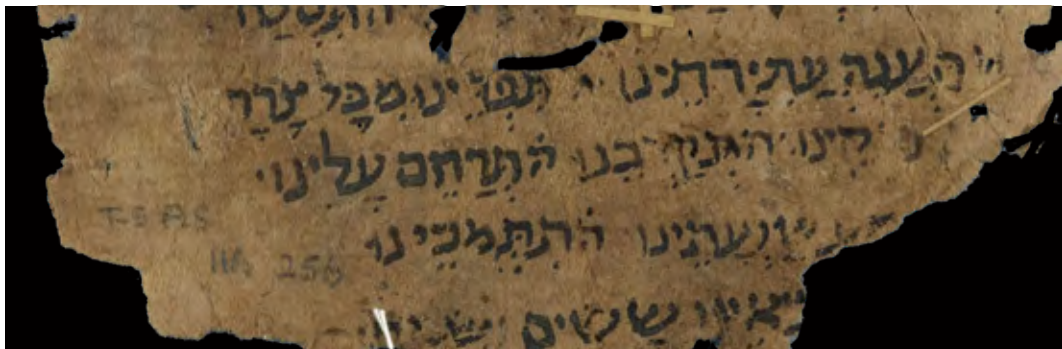
3.1.2 < המפעל לחקר השירה והפיוט בגניזה על שם עזרא פליישר

המפעל לחקר השירה והפיוט בגניזה נוסד על ידי האקדמיה בשנת 1967. מטרת המפעל היא לפענח, לזהות ולקטלג את קטעי השירה והפיוט שנשתמרו באוספי הגניזה הקהירית. היוזמה נתאפשרה עם ריכוז תצלומי מיקרופילם של רוב אוספי הגניזה בעולם במכון לתצלומי כתבי היד העבריים שבספרייה הלאומית. היום אפשר להיעזר גם בסריקות המשובחות של קטעי הגניזה שבאתרים שונים במרשתת, ובעיקר באתר של מפעלי פרידברג לחקר הגניזה, ואכן הקטעים הסרוקים מקילים לעיתים קרובות את פיענוח החומר ומאפשרים להוסיף הרבה פיוטים שלא זוהו עד כה.

אחרי כמעט 53 שנות עבודה הושלם קטלוג השירים ברוב האוספים הגדולים של הגניזה. במאגר המידע של המפעל רשומים כ-100,000 כותרים של פיוטים מהגניזה ויותר מ-70,000 התחלות של פיוטים נדפסים. רוב הקטעים המסומנים בתור "פיוט" באוספים המקיפים של קטעי הגניזה כבר פוענחו. מן האוספים הגדולים נותרו קטעי הגניזה שבאוסף פירקוביץ' שבסנקט-פטרבורג והשלמות לאוסף ריילנדס שבמנצ'סטר. כמו כן קיימים עוד כמה אוספים קטנים שטרם קוטלגו, ודרושות השלמות לא מעטות לאוספים שכבר קוטלגו.

המפעל נושא את שמו של פרופ' עזרא פליישר ז"ל, שייסדו ועמד בראשו יותר מ-39 שנים. העבודה במפעל חייו נמשכת ברצף בראשותה של פרופ' שולמית אליצור, בסיועה של ועדה מלווה שמכהנים בה חברי האקדמיה פרופ' אברהם גרוסמן ופרופ' מרדכי עקיבא פרידמן. את עיקר עבודת הפיענוח, הקטלוג והמחשוב מבצעת העובדת הקבועה במפעל, ד"ר שרה כהן. בשנת 2019 הועבר לספרייה הלאומית כל החומר שבמאגר. החומר שולב באתר הספרייה והוא נגיש לכל דורש. למרות נגישותו של הקטלוג דרך אתר הספרייה התוכנה שבמפעל מאפשרת קבלת נתונים ברורים יותר, כולל נתונים מורכבים, וחוקרים מכל העולם ממשיכים לפנות אליו ולהיעזר בו. החומר שבקטלוגים משמש זה שנים בסיס לרוב ספרי השירה והפיוט המתפרסמים בארץ ובעולם.

במהלך השנה נמשכה הבדיקה השיטתית של כל הקטעים (גם אלו שאינם מזוהים כקטעי פיוט) שבסדרה החדשה באוסף טיילור-שכטר שבקיימברידג' לצורך איתור קטעי פיוט שעד כה נעלמו מעיני החוקרים. נבדקו אלפי קטעים מן האוסף, וזהו פיוטים רבים, וחלק ניכר מהם כבר הוכנס למאגר. בד בבד קדם גולדן מקטלג את השירים ואת הפיוטים שבאוסף פירקוביץ'. עד כה הוכנסו למאגר יותר מ-4,400 כותרים מן האוסף הזה.

קטע מהפיוט המפורסם "היום תאמצנו" לברכת השלום בחגים ותחילת נוסח הקבע שאחריו: "[כהיום הזה ת]ביאנו ששים ושמיים [בבנין שלם]". הקטע הוא מסדרת הנוספות שבאוסף טיילור-שכטר שבקיימברידג', שכל כרכי הפיוטים שבה קוטלגו בשנים האחרונות, ותוכנם הוכנס למאגר המפעל לחקר השירה והפיוט בגניזה. (Reproduced by the kind permission of the Syndics of Cambridge University Library T-S AS 116.256)

3.2 < מפעלים בתמיכת האקדמיה

המפעל המשותף עם MGH

בשנת 2001 החליטו האקדמיה וה-MGH (Monumenta Germaniae Historica) – המוסד האירופי הבכיר לפרסום מהדורות ביקורתיות של טקסטים מימי הביניים – על פרסום משותף של סדרת חיבורים עבריים שנכתבו באשכנז. היה בכך חידוש גמור: זו הפעם הראשונה שנכללו מקורות עבריים באוסף המקורות ההיסטוריים לתולדותיה של ארץ אירופית. האקדמיה הקימה למפעל זה ועדת היגוי, ובראשה חבר האקדמיה פרופ' ב"ז קדר (לרשימת חברי הוועדה ראו להלן בפרק 11 "ועדות האקדמיה").

**MONUMENTA
GERMANIAE
HISTORICA**
GRUNDLAGEN
FORSCHUNG
MITTELALTER

עד כה פורסמו במסגרת המפעל שלושה כרכים, והכרך הרביעי והחמישי נמצאים בעבודה: נושא הכרך הרביעי הוא שלושה נוסעים יהודים בימי הביניים: אברהם אבן יעקוב, שאת החלק העוסק בו מכין פרופ' ז'אן-שארל דוסין (Prof. Jean-Charles Ducène) מאוניברסיטת בריסל; בנימין מטודלה, שאת החלק העוסק בו מכינים פרופ' יונתן רובין ופרופ' פנחס רוט מאוניברסיטת בר-אילן; פתחיה מרגנסבורג, שאת החלק העוסק בו מכין ד"ר אברהם דוד מהספרייה הלאומית. העבודה על כרך זה, שהטקסטים שבו יתורגמו לאנגלית, נמצאת בשלבים מתקדמים. נושא הכרך החמישי הוא שטרות מאשכנז העוסקים בשאלות חברה וכלכלה. את הכרך מכין פרופ' יוסף ריבלין מאוניברסיטת בר-אילן, כולל פירוש שלו ושל פרופ' ה"ג פון מוטיוס (Prof. Hans-Georg von Mutius) מאוניברסיטת מינכן וכן תרגום של פרופ' פון מוטיוס. ד"ר ולדיסלב (זאב) סלפוי (Dr. Vladislav [Zeev] Selpoy), מהאוניברסיטאות האלה וזלצבורג, קיבל עליו להכין את הכרך לדפוס.

חברי ועדת ההיגוי הציעו להדיר חיבורים, כשכל חבר ילווה את העבודה על החיבור שהציע. ואלה החיבורים:

< שו"ת של חכמי אשכנז וצרפת במאות העשירית והאחת-עשרה, באחריותו של חבר האקדמיה פרופ' אברהם גרוסמן.

< "ספר החשק" יוהדר בידי ד"ר נעמה בן-שחר מאוניברסיטת בר-אילן, בליווי של חבר האקדמיה פרופ' משה אידל.

< "ספר הרוקח" יוהדר בידי יונתן שמידט מאוניברסיטת בר-אילן, בליווי של יעקב גוגנהיים.

< קורפוס של כתבי יד המכילים קולופונים שנכתבו באשכנז יוהדר בידי יואל בינדר מהאוניברסיטה העברית בירושלים ומאוניברסיטת École Pratique des Hautes Études in Paris, בליווי של חבר האקדמיה פרופ' מלאכי בית-אריה.

< ספרי צוואות, באחריותו של חבר האקדמיה פרופ' שמחה עמנואל.

< רשימות כרונולוגיות, באחריותו של חבר האקדמיה פרופ' שמחה עמנואל.

< חיבורי תשובה של חסידי אשכנז, באחריותו של חבר האקדמיה פרופ' שמחה עמנואל.

3.3 < פורום צעירי מדעי הרוח והחברה

זה כעשרים שנה שבחטיבה פועל **פורום צעירים**. בכל קבוצה בפורום משתתפים חוקרות וחוקרים צעירים ומצטיינים הנבחרים על ידי ועדה מטעם החטיבה, על פי קריטריונים של מצוינות וכישורים אקדמיים. בראש כל קבוצה עומדים חבר או חברת אקדמיה.

השנה מוביל את הפורום חבר האקדמיה פרופ' דן מירון, ונפגשים בו אחת לחודש קבוצת חוקרים צעירים המלמדים בחוגים לספרות עברית והשוואתית של האוניברסיטאות ושל המכללות. הפורום עוסק במושגי היסוד המתודיים המקובלים בחקר הספרות היהודיות בשפות שונות; בודק את המצאי הספרותי העצום לאורם ומציע להם חלופות. המשתתפים מקבלים מטלות קריאה ומציגים את הנושא הנדון ואת הטקסטים המדגימים אותו, וכן מתנהל דיון. השנה נהנו משתתפי הפורום משני ביקורים של הסופר א"ב יהושע ז"ל, שגם הקריא לפניהם את הנובלה האחרונה שלו "המקדש השלישי".

בתמונה הימנית (מימין): הסופר א"ב יהושע ז"ל וחבר האקדמיה פרופ' דן מירון במפגש פורום הצעירים; בתמונה השמאלית: משתתפי פורום צעירי מדעי הרוח והחברה, תשפ"ב

ואלה חברי פורום הצעירים לשנת תשפ"ב:

ד"ר עמרי אשר, המחלקה לתרגום וחקר התרגום, אוניברסיטת בר-אילן
 ד"ר עמרי בן-יהודה, עמית מחקר במכון ללימודים בין-אזוריים בברלין
 ד"ר רועי גרינוולד, המחלקה לספרות עברית, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
 ד"ר אביטל דוידוביץ'-אשד, החוג לפילוסופיה יהודית ותלמוד; התוכנית ללימודי נשים ומגדר, אוניברסיטת תל אביב
 פרופ' גדעון טיקוצקי, החוג לספרות עברית, האוניברסיטה העברית בירושלים
 ד"ר דני לוזון, החוג לשפה וספרות אנגלית, אוניברסיטת חיפה
 ד"ר נעמה מאור, החוג להיסטוריה כללית, אוניברסיטת תל אביב
 ד"ר לילך נתנאל, המחלקה לספרות עם ישראל, אוניברסיטת בר-אילן
 ד"ר שירה סתיו, המחלקה לספרות עברית, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
 ד"ר הדר פלדמן-סמט, מרכז מנדל סכוליון, האוניברסיטה העברית בירושלים

German-Israeli Frontiers of the Humanities – GISFOH < 3.4

הסכם שנחתם בשנת 2009 בין האקדמיה לקרן אלכסנדר פון הומבולדט הגרמנית (Alexander von Humboldt Foundation) הוביל לכינון [סדרת כינוסים דו־לאומיים](#) רב־תחומיים במדעי הרוח והחברה, בהשתתפות כחמישים חוקרים צעירים – ישראלים וגרמנים. בכל שנה נבחרים ארבעה חוקרים ישראלים וארבעה חוקרים גרמנים מארבעה תחומים שונים במדעי הרוח והחברה, ויחד הם משמשים הוועדה המארגנת של הכינוס. הכינוס נערך בישראל ובגרמניה לסירוגין. מטרתו הן להפגיש חוקרים צעירים מצטיינים מתחומים שונים ולאתגר אותם לחשוב ולחקור מחוץ לגבולות תחומי הדעת שלהם, לאפשר שיח וחשיבה הדדיים וליצור ערוץ לחילופי ידע אקדמי רב־תחומי. את המיזם מרכזת מטעם האקדמיה חברת האקדמיה פרופ' בילי מלמן.

הכינוס השנים־עשר, שהיה אמור להיערך בגרמניה בחודש נובמבר 2020, נדחה בשל מגפת הקורונה, והתקיים בחודש נובמבר 2021. נושא הכינוס היה *Fluctuations in Stability: Confronting Uncertainties*. הגדרתו הרחבה של הנושא אפשרה דיאלוג בין תחומי הדעת השונים ויצירת בסיס לשיתוף פעולה ביניהם. חבריה הישראלים של הוועדה המארגנת היו ד"ר יונתן בר־ישפט (מוסיקולוגיה), ד"ר ליאורה דהן־כץ (משפטים), ד"ר מאוריסיו דימנט (לימודי אמריקה הלטינית) וד"ר מרב חקלאי (היסטוריה עתיקה).

כינוס GISFOH ה־12. צילום: Alexander von Humboldt Foundation

קרן פון הומבולדט כוננה את תוכנית Connect, המאפשרת לחוקרים שהשתתפו בכינוסי GISFOH להגיש בקשות לתמיכה במיזמים משותפים ובשיתופי פעולה עם החוקרים שפגשו בכינוס. עד כה קיבלו תמיכה יותר מחמישים מיזמים משותפים.